

Evropský
soud pro
lidská práva

ESLP V 50 OTÁZKÁCH

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ESLP
v 50 otázkách

Evropská úmluva o lidských právech

1 Kdy byla Úmluva přijata ?

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, známá spíše pod názvem „Evropská úmluva o lidských právech“, byla otevřena k podpisu v Římě dne 4. listopadu 1950 a vstoupila v platnost 3. září 1953.

Úmluva konkretizovala určitá práva a svobody zakotvená ve Všeobecné deklaraci lidských práv a založila mezinárodní soudní instituci oprávněnou odsoudit smluvní státy, pokud nebudou své závazky respektovat.

2 Co je Protokol k Úmluvě ?

Protokol k Úmluvě je text, který doplňuje jedno nebo více práv k původnímu textu Úmluvy nebo mění její některá ustanovení. Protokoly, které připojují k Úmluvě další práva, jsou závazné pouze pro ty státy, které je podepsaly a ratifikovaly ; pouhý podpis státu, po kterém nenásleduje ratifikace, nestačí k tomu, aby byl jím byl tento stát zavázán. K dnešnímu dni bylo přijato 14 dodatkových protokolů.

3 Jaká jsou práva zakotvená v Úmluvě?

Státy, které ratifikovaly Úmluvu, jinak též „smluvní státy“ Úmluvy, uznávají a zaručují základní občanská a politická práva nejen svým občanům, ale zároveň

každé osobě, která se nachází pod jejich jurisdikcí. Úmluva zaručuje právo na život, právo na spravedlivé řízení, právo na respektování soukromého a rodinného života, na svobodu projevu, svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, právo na respektování majetku. Zakazuje zejména mučení a nelidské či ponižující tresty nebo zacházení, otroctví a nucenou práci, svévolné a nezákonné zbavení svobody a diskriminaci při požívání práv a svobod zakotvených v Úmluvě.

4 Vyvíjí se Úmluva ?

Ano. Úmluva se vyvíjí zejména díky výkladové činnosti Evropského soudu pro lidská práva. Svou právní praxí vytvořil z Úmluvy žijící nástroj; tímto způsobem rozšířil zaručená práva a dovolil jejich aplikaci na situace, které při přijímání Úmluvy nebyly předvídané. Úmluva se vyvíjí i přijímáním dodatkových protokolů, které k ní připojují nová práva, jako tomu bylo třeba v případě vstupu v platnost Protokolu č. 13 v červenci 2003, který zrušil trest smrti za všech okolností, či Protokolu č. 12 o zákazu diskriminace, který byl přijat v dubnu 2005.

5 Je povinností vnitrostátních soudů aplikovat Úmluvu ?

Úmluva je aplikovatelná na národní úrovni. Byla inkorporována do legislativy členských států, které se tím zavázaly respektovat práva v Úmluvě zakotvená. Vnitrostátní soudy musí proto Úmluvu aplikovat. Jinak soud pro lidská práva odsoudí stát v případě, že proti němu

Tento dokument byl připraven Oddělením pro vnější vztahy Soudu a Soud nezavazuje. Jeho účelem je podat základní obecnou informaci o způsobu, jakým Soud pracuje. Podrobnější informace lze získat z dalších materiálů Soudu, které jsou přístupné na webových stránkách www.echr.coe.int.

© European Court of Human Rights, 2021

European Court of Human Rights
Council of Europe
67075 Strasbourg cedex
France

budou jednotlivci podány námitky na nedostatečnou ochranu jejich práv

Evropský soud pro lidská práva (ESLP)

6 Jaké je složení Soudu ?

Soud je složen ze soudců, jejichž počet odpovídá počtu smluvních států Úmluvy.

7 Jakým způsobem jsou soudci Soudu voleni ?

Soudci jsou voleni Parlamentním shromážděním Rady Evropy ze seznamů tří kandidátů navrhovaných každým státem. Jsou voleni na neobnovitelné devítileté volební období.

8 Jsou soudci skutečně nezávislí ?

Jakkoli jsou soudci voleni za členský stát, zasedají jako jednotlivci a nereprezentují jej. Jsou naprosto nezávislí a nemohou vykonávat jinou činnost neslučitelnou s jejich nezávislostí a nestranností.

9 Zasedá národní soudce ve věcech vedených proti své zemi ?

„Národní soudce“ nemůže rozhodovat jako samosoudce. Ve výjimečných případech může být pozván, aby zasedal ve Výboru. „Národní soudce se však vždy účastní projednávání případů sedmičlenným senátem nebo sedmnáctičlenným Velkým senátem.

10 Co je to Kancelář Soudu a jak je organizována ?

Kancelář je celek, který poskytuje Soudu právní a administrativní pomoc při výkonu jeho soudní činnosti. Skládá se z právníků, administrativního a technického personálu a překladatelů.

11 Jaký je rozpočet Soudu ?

Náklady na činnost Soudu nese Rada Evropy, jejíž rozpočet je financován z příspěvků členských států, jenž jsou stanoveny v závislosti na počtu obyvatelstva a hrubého domácího produktu.

Rozpočet pokrývá platy soudců a pracovníků Rady Evropy, jakož i náklady na chod organizace (počítačová síť, služební cesty, překlady, tlumočení, publikační činnost, náklady na reprezentaci, právní pomoc, vyšetřovací delegace, atd.).

12 Může se složení Soudu různit při projednávání jednotlivých případů ?

Ano, stížnosti jsou projednávány jednou ze čtyř hlavních formací.

Stížnosti, které jsou zjevně nepřijatelné, jsou projednávány samosoudcem. Výbory tří soudců mohou jednomyslně rozhodovat o přijatelnosti a merituu případů, na které se vztahuje pevně ustálená judikatura Soudu. Stížnost může být přidělena též sedmičlennému senátu, který rozhoduje většinou hlasů nejčastěji o přijatelnosti a merituu stížnosti.

15 Kdy Velký senát rozhoduje ve věci ?

Velký senát rozhoduje ve věci buď poté, co je mu předložena k novému projednání po vynesení rozsudku senátem, anebo jestliže mu věc postoupí senát.

Jestliže senát vynese rozsudek, účastníci řízení mohou požádat o předání věci Velkému senátu, avšak taková žádost je přijata jen ve výjimečných případech. O tom, zda je na místě věc Velkému senátu předat k novému projednání či nikoli, rozhoduje kolegium soudců.

Velkému senátu může věc postoupit senát, avšak též jen ve výjimečných případech. Senát, kterému je věc přidělena, může postoupit Velkému senátu takovou záležitost, jejíž řešení by mohlo být v rozporu s rozsudkem, který Soud dříve vynesl.

16 Může se soudce vzdát možnosti zasedat při projednávání věci ?

Ano. Soudci jsou povinni zdržet se účasti na projednání věci, v níž byli v minulosti jakkoli implikováni. Mluvíme pak o odstoupení. Soudci jsou nahrazeni v řízení jiným soudcem a soudce *ad hoc* je jmenován tehdy, jestliže odstoupil národní soudce.

17 Kdo je soudcem ad hoc ?

Soudce *ad hoc* je jmenován dotčenou vládou, aby zasedal při projednávání těch záležitostí, kterých se národní soudce nemůže zúčastnit z důvodu nezpůsobilosti, odstoupení či zproštění.

Ve výjimečných případech Velký senát složený ze 17 soudců projednává stížnosti, které mu byly postoupeny senátem nebo jestliže o byla přijata žádost o nové projednání některou stranou v řízení.

13 Jaký je rozdíl mezi senátem a sekci ?

Sekce je administrativní jednotka a senát je soudní formace Soudu vytvořená v rámci sekce.

Soud má pět sekcí, v jejichž rámci jsou vytvořeny senáty. Každá sekce má svého předsedu, místopředsedu a několik soudců.

14 Jakým způsobem jsou ustavovány senáty a Velký senát ?

Senát tvoří předseda sekce, které byla věc přidělena, „národní soudce“ (soudce zvolený za dotčenou smluvní stranu) a dalších pět soudců určených předsedou sekce podle systému rotace.

Velký senát je složen z předsedy Soudu a jeho místopředsedů, předsedů sekcí, národního soudce společně se soudci určenými losem. Soudci, kteří zasedali v senátu, jenž vydal rozsudek, nemohou zasedat ve Velkém senátu, jestliže jde o věc, která jim byla předána na základě žádosti jednoho z účastníků řízení.

18 Jaký je rozsah pravomoci Soudu ?

Soud nemůže jednat z vlastní iniciativy. Je oprávněn rozhodovat o tvrzených porušení Evropské úmluvy o lidských právech, a to na základě individuálních nebo mezistátních stížností.

Řízení před Soudem

19 Kdo se může na Soud obrátit ?

Úmluva rozlišuje dva typy stížností : stížnosti individuální, podané jednotlivci, skupinou jednotlivců, obchodní společností nebo nevládní organizací, kteří se domnívají, že jejich práva byla porušena, a stížnosti mezistátní, podané jedním státem proti jinému státu.

Od svého založení, v podstatě všechny stížnosti byly podány jednotlivci, kteří se přímo obrátili na Soud s tvrzeními o jednom či více porušení Úmluvy

20 Proti komu mohou stížnosti směřovat ?

Stížnosti mohou být podány proti jednomu či více státům, které ratifikovaly Úmluvu. Každá stížnost, která bude směřovat proti jinému státu nebo proti jednotlivci, bude prohlášena za nepřijatelnou.

21 Jakým způsobem je třeba se na Soud obrátit ?

Na Soud se může stěžovatel obrátit přímo, bez toho, aniž by musel být na začátku řízení zastoupen advokátem. Stačí Soudu poslat řádně vyplněný formulář a připojit relevantní dokumenty. Avšak skutečnost, že Soud stížnost zaregistruje, neznamená, že ji shledá přípustnou či opodstatněnou v jejím meritu.

Systém Úmluvy předvídá „jednoduchý“ přístup k Soudu, umožňující každému jednotlivci, aby mohl podat stížnost, i když se nachází ve vzdálené oblasti členské země, nebo jestliže je nemajetný. S tím je spojena skutečnost, že řízení před Soudem není zpoplatněno.

22 Jaký je rozdíl mezi individuální a mezistátní stížností ?

Většina stížností podaná k Soudu jsou stížnosti individuální, které byly podány jednotlivci. Stát může též stížnost podat proti jinému členskému státu Úmluvy; taková stížnost se nazývá mezistátní stížnost.

23 Je třeba být v řízení před Soudem zastoupen advokátem ?

Právní zastoupení není na začátku řízení nutné; každý se tak může na Soud obrátit přímo. Pomoc advokáta je však nezbytná, jestliže je záležitost komunikována dotčené vládě, aby předložila své stanovisko. Od tohoto okamžiku může být stěžovatelům přiznána právní pomoc, jestliže je to nezbytné.

24 Kdo může vést obhajobu před Soudem ?

Neexistuje žádný seznam advokátů, kteří jsou oprávněni vést ústní či písemnou obhajobu před Soudem. Stěžovatel může být zastoupen právníkem oprávněným vykonávat činnost v jedné ze členských zemí Úmluvy, či jinou osobou schválenou předsedou senátu.

25 Jaké jsou jednotlivé části řízení před Soudem ?

Projednávání stížností podaných Soudu má dvě hlavní části: přijatelnost a meritum věci (zkoumání námitek). Vlastní zpracování stížnosti prochází též jednotlivými fázemi.

Samosoudce prohlásí stížnost za nepřijatelnou, jestliže je nepřijatelnost jednoznačná již od počátku; proti jeho rozhodnutí není odvolání přípustné.

Výbor vydává konečné rozhodnutí nebo rozsudek v případě, na který se vztahuje pevně ustálená judikatura Soudu.

Senát předá vládě dotčeného státu stížnost k vyjádření, k němuž se posléze vyjádří i stěžovatel. Soud pak rozhodne, zda je třeba svolat veřejné ústní jednání, což je velmi výjimečné vzhledem k počtu stížností, které jsou jím projednávány. Senát nakonec vynese rozsudek, který se stane konečným až po uplynutí lhůty tří měsíců, během nichž může stěžovatel nebo vláda požádat o postoupení věci Velkému senátu k novému projednání.

Jestliže je žádost přijata kolegiem Velkého senátu, věc je znovu projednána případně ve veřejném ústním jednání. Velký senát vynese konečný rozsudek.

26 Jaké jsou podmínky přijatelnosti ?

Stížnosti musí splnit určité podmínky, aby mohly být Soudem shledány za přijatelné; jinak nebudou Soudem vůbec projednány.

Na Soud se lze obrátit až po vyčerpání právních prostředků nápravy, to znamená, že jednotlivci, kteří si stěžují na porušení svých práv, musí nejprve předložit svou věc vnitrostátním soudním instancím dotčeného státu včetně nejvyšší kompetentní instance. Takto je státu dána možnost napravit na národní úrovni údajné porušení práv.

Tvrzení o porušení se musí týkat jednoho nebo více práv zakotvených v Úmluvě. Soud se nemůže zabývat stížnostmi na porušení jiných práv.

Stížnost musí být podána ve lhůtě čtyř měsíců následujících po posledním soudním rozhodnutí vydaném v dané záležitosti, čímž je většinou rozsudek nejvyšší soudní instance dané země.

Stěžovatel musí být osobně a přímo dotčen porušením Úmluvy.

Je třeba mít na zřeteli, že stížnosti mohou být podány jen proti jednomu či více členským státům Úmluvy, a nikoli proti jiným státům nebo jednotlivci.

27 Může nevládní organizace nebo stát zasáhnout do řízení ?

Ano, jak nevládní organizace tak stát mohou podat stížnost. Předseda Soudu jim též může povolit, aby se k řízení v jiné záležitosti připojili jako vedlejší účastníci.

28 Kdo je vedlejším účastníkem?

Předseda Soudu může dovolit, aby se osoba odlišná od stěžovatele nebo členský stát odlišný od toho, proti kterému je stížnost podána, připojily k řízení. Hovoříme tak o vedlejším účastníku řízení. Tato osoba nebo stát může tak předložit své písemné stanovisko nebo se účastnit ústního veřejného jednání.

29 Je Soud oprávněn jmenovat znalce nebo vyslechnout svědky?

Ano. Výjimečně se stane, že Soud uskuteční šetření na místě a přesune se do jiných zemí, aby zjistil skutečnosti, které mohou osvětlit skutečnosti konkrétního případu. Delegace Soudu tak může shromažďovat svědectví osob a provést šetření na místě.

Soud příležitostně ustanoví znalce, například když žádá experty z oboru lékařství, aby vyšetřili stěžovatele, kteří se nacházejí ve vězení.

30 Nařizuje Soud ústní veřejná jednání?

Řízení před Soudem je písemné, avšak Soud může v některých případech rozhodnout, že svolá veřejné ústní jednání.

Ústní jednání se konají v Paláci lidských práv ve Štrasburku. Jsou veřejná, ledaže předseda senátu či Velkého senátu rozhodl, že jednání bude neveřejné. Tisk a veřejnost jsou zpravidla oprávněni

účastnit se těchto jednání; stačí, když se dostaví do vstupu budovy vybaveni novinářskou akreditační kartou nebo průkazem totožnosti.

Jednání jsou filmována a zpřístupněna ke zhlédnutí tentýž den od 14.30 (místního času) na webových stránkách Soudu.

31 Co se rozumí předběžnými námitkami?

Přeběžné námitky jsou námitky, které stát předkládá na prvním místě a které jsou podle jeho názoru překážkou projednání merita stížnosti.

32 Co je smírné urovnání věci?

Smírné urovnání sporu mezi účastníky řízení směřuje k ukončení řízení o stížnosti. Jestliže se stěžovatel a dotčený stát dohodnou na uzavření smíru, nejčastěji dojde k vyplacení určité finanční částky. Soud návrh na smírné urovnání sporu přezkoumá a má-li za to, že úcta k lidským právům nevyžaduje, aby bylo ve stížnosti pokračováno, vyškrtne stížnost ze seznamu stížností.

Soud vždy vyzývá účastníky řízení, aby uzavřeli smír. Jestliže se nedohodnou, Soud přistoupí k projednání merita stížnosti.

33 Je Soud oprávněn nařít předběžné opatření?

Jakmile Soud obdrží stížnost, může požádat dotčený stát, aby přijal určitá předběžná opatření, než o stížnosti rozhodne. Většinou žádá stát, aby něco

nevykonat, přičemž obecně se jedná o nevyhoštění osoby do země jejího původu, kde tvrdí, že by jí hrozila smrti či mučení.

34 Jsou porady Soudu veřejné?

Ne, porady Soudu jsou vždy tajné.

35 Stalo se již, že některé státy odmítly se Soudem spolupracovat?

Občas se stane, že některé státy opomenou či přímo odmítnou sdělit Soudu informace a dokumenty, které jsou třeba k posouzení stížnosti.

V takovém případě může Soud tyto státy odsoudit za porušení článku 38 Úmluvy (povinnost poskytnout spolupráci nezbytnou pro projednání věci).

36 Jak dlouho zpravidla trvá řízení před Soudem?

Délku řízení před Soudem nelze stanovit.

Soud se snaží projednat stížnosti do tří let po jejich podání, ale řízení v některých případech může trvat déle, avšak na druhou stranu jiné stížnosti mohou být rozhodnuty rychleji.

Délka řízení se různí samozřejmě v závislosti na věci, formaci Soudu, ke které je přidělena, na rychlosti účastníků řízení s jakou poskytnou Soudu žádané informace a na dalších faktorech jako například konání ústního veřejného jednání, či postoupení věci Velkému senátu.

Některé stížnosti mohou být označeny za naléhavé a vyřízeny přednostně, zejména v případě bezprostředního nebezpečí ohrožujícího fyzickou integritu stěžovatele.

Rozhodnutí a rozsudky Soudu

37 Jaký je rozdíl mezi rozhodnutím a rozsudkem?

Rozhodnutí je zpravidla vydáváno samosoudcem, výborem nebo senátem Soudu. Týká se jen přijatelnosti stížnosti, nikoli jejího merita. Senát však zásadně posuzuje přijatelnost a meritum stížnosti zároveň. V takovém případě rozhoduje rozsudkem.

38 Je rozsudek pro dotčený stát závazný?

Rozsudky jsou pro dotčené státy závazné a musí jimi být vykonány. Výbor ministrů Rady Evropy monitoruje výkon rozsudků, zejména zajišťuje, aby finanční odškodnění přiznané Soudem za utrpěnou újmu bylo stěžovatelům vyplaceno.

39 Lze proti rozsudku podat odvolání?

Rozhodnutí o nepřijatelnosti, ale i rozsudky vnesené výbory nebo Velkým senátem jsou konečné a nepodléhají odvolání. Avšak ve lhůtě tří měsíců od vnesení rozsudku senátem

mohou účastníci řízení podat žádost o přezkoumání věci Velkým senátem. O žádosti o předání věci Velkému senátu rozhodne kolegium soudců.

40 Jakým způsobem jsou rozsudky Soudu vykonávány ?

Jakmile je vynesena rozsudek shledávající porušení, Soud spis předá Výboru ministrů Rady Evropy, který určí společně s dotčeným státem a oddělením výkonu rozsudků, jakým způsobem bude rozsudek vykonán a jak předejít podobným porušením Úmluvy. Stát přijme obecná opatření, především provede legislativní změny, a je-li to nezbytné, přijme individuální opatření.

41 Jaké jsou důsledky rozsudku konstatujícího porušení Úmluvy ?

Odsouzený stát se musí vyhnout každému novému porušení Úmluvy, neboť v opačném případě by se vystavoval novému odsouzení Soudem. V některých případech bude muset stát novelizovat svou legislativu, aby ji uvedl do souladu s Úmluvou.

42 Co je míněno spravedlivým zadostiučiněním ?

Jestliže Soud odsoudí stát a konstatuje, že stěžovatel utrpěl újmu, přisoudí mu spravedlivé zadostiučinění, tedy peněžní obnos, určený nahradit tuto újmu nebo materiální škodu. Výbor ministrů dohlíží nad tím, že přisouzené odškodnění Soudem je skutečně stěžovateli vyplaceno.

43 Co je pilotní případ ?

Soud vyvinul během posledních let nové řízení z důvodu vysokého nárůstu stížností týkajících se podobných problémů, jinak též systematických problémů, spočívajících v nesouladu vnitrostátního práva s Úmluvou.

Soud tak nedávno vyvinul řízení, jež spočívá ve zkoumání jedné nebo více stížností a odročení, tedy odsunutí na pozdější dobu, projednání podobných nebo totožných stížností. Jestliže vydá v pilotní věci rozsudek, vyzve v něm vládu dotčeného státu, aby uvedla do souladu svou legislativu s Úmluvou a nařídí, jaká obecná opatření má přijmout. Posléze přistoupí k projednání odročených stížností.

44 Co to je rozdílné stanovisko ?

Soudci mohou vyjádřit názor k případu, na jehož projednávání se podíleli. Takový názor bude připojen k rozsudku. Většinou vysvětlí, proč hlasovali společně s většinou, pak hovoříme o souhlasném stanovisku, anebo naopak proč neměli stejný názor jako většina soudců, a potom hovoříme o nesouhlasném stanovisku.

Činnost soudu

45 Kolik stížností je v současné době před Soudem podáno ?

Soud je obětí svého vlastního úspěchu: každoročně je podáváno více než 50 000 nových stížností. Ohlas se dočkávají pravidelně některé rozsudky Soudu a stále vzrůstající uznání práce Soudu občany smluvních států mají zásadní dopad na každoročně rostoucí počet stížností.

46 Čeho se nejčastěji případy týkají ?

Zhruba polovina odsuzujících rozsudků vydaných od založení Soudu se týkala porušení článku 6 Úmluvy, totiž spravedlivosti řízení a jeho nepřiměřené délky. 58 % zjištěných porušení se týká buď článku 6 (práva na spravedlivé řízení) nebo článku 1 Protokolu č. 1 (ochrana majetku). V zhruba 11 % případů Soud konstatoval vážné porušení Úmluvou zaručeného práva na život nebo zákazu mučení a nelidského nebo ponižujícího jednání (články 2 a 3 Úmluvy).

47 Jsou předběžná opatření skutečně účinná ?

Státy respektují doporučení Soudu týkající se předběžných opatření. Přesto se může stát, že některý z nich žádosti nevyhoví. V takovém případě státy riskují, že je Soud odsoudí za nedodržování povinností ve smyslu článku 34 (právo na individuální stížnost).

48 Zabývá se Soud záležitostmi týkajícími se společnosti ?

Soud byl nucen se zabývat otázkami, které nebyly předvídatelné při podpisu Úmluvy v roce 1950. Za více než 50 let se Soud vyslovil k mnoha společenským tématům : otázkám týkajícím se přerušení těhotenství, euthanasie, osobních prohlídek, domácího otroctví, práva jednotlivce narozeného neznámým rodičům zjistit svůj původ, nošení islámského šátku ve vzdělávacích institucích, ochrany novinářských zdrojů, diskriminace Rómů anebo otázkám dotýkajícím se životního prostředí.

Budoucnost Soudu

49 Co je to Protokol č. 14 ?

Protokol č. 14, jehož cílem je zaručit dlouhodobou účinnost Soudu optimalizací systému filtrace a zpracovávání stížností, předvídá zejména založení nových soudních formací pro projednávání jednodušších stížností, nové kritérium přijatelnosti („existence závažné újmy“) a prodlužuje do budoucna neobnovitelný mandát soudců na devět let. Protokol vstoupil v platnost dne 1. června 2010.

50 *Jaké jsou záměry reformy ?*

Nezávisle na Protokolu č. 14, bylo považováno za nezbytné reformovat systém Úmluvy. V listopadu roku 2006 Skupina moudrých složená z významných právníků předložila zprávu Výboru ministrů, v níž zejména doporučila založení nového soudního filtračního mechanismu a vytvoření stanov týkajících se určitých organizačních aspektů fungování Soudu. Postup při změně stanov by byla pružnější než postup aplikovaný na mezinárodní smlouvy včetně Úmluvy.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

www.echr.coe.int